

УДК 811.11'38

Н. В. Малащук-Вишневська

**КАТАХРЕЗА У СИСТЕМІ ПОЕТИКИ НОНСЕНСУ
(НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ
ПОСТМОДЕРНІЗМУ)**

У статті проаналізовано віршовані тексти постмодернізму та виявлено, що домінантним стилістичним засобом створення поетики нонсенсу є катахреза. Встановлено, що подібність катахрези до інших тропів впливає на характер лінгвокогнітивних механізмів, а саме на тип манування, яке здійснюється у її концептуальній структурі.

***Ключові слова:** катахреза, метафора, поетика нонсенсу, оксиморон, парадокс, синестезія.*

Постановка проблеми. Актуальність. Розуміння та інтерпретація віршованих текстів постмодернізму можуть викликати певні труднощі у дослідників та поціновувачів поетичного слова. Тому сучасні когнітивно-поетологічні дослідження спрямовані на пошук новочасних підходів до розкриття механізмів творення нових смислів у постмодерністській поезії. Своєрідний характер картини світу представлений у постмодерністських творах визначається поетикою нонсенсу, яку розуміємо як єдність форми і змісту віршованих текстів, створювану специфічними стилістичними засобами та лінгвокогнітивними способами [7 с. 5]. Провідне місце у формуванні словесних образів поетики нонсенсу займають контрастивні тропи і фігури, зокрема і катахреза, статус якої потребує уточнення.

Тому **метою дослідження** є з'ясування особливостей вживання катахрези як стилістичного засобу поетики нонсенсу та виявлення її співвіднесеності з метафорою та оксимороном. Дослідження здійснене в рамках контекстуально-інтерпретаційного аналізу із прийомами

лінгвостилістичного аналізу тропів і фігур та залученням концептуального аналізу для виявлення лінгвокогнітивних механізмів, задіяних у формуванні поезики нонсенсу. Матеріалом аналізу слугували сучасні американські віршовані тексти, що ілюструють випадки вживання катахрези.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Одним із стилістичних засобів поезики нонсенсу є катахреза [7]. В деяких наукових джерелах [12, с. 27] термін «катахреза» розглядається відносно іншого стилістичного засобу – метафори. Висловлюється також думка про те, що катахреза є одним з чотирьох різновидів метафори або неправильним вживанням метафори у певному новому сенсі з метою заповнити лакуну в словнику. Таким чином, катахреза – це вкладання нових смислів у старі слова, при чому, якщо катахреза виявляється вдалою, то нове значення швидко стає буквальним [2, с. 159]. Наприклад, вживання назв частин тіла людини на позначення частин матеріальних об'єктів: «*leg of table*» або «*eye of a needle*», початково було катахрезою. Такі катахрези прийнято називати «стертими» або «мовними» метафорами [4, с. 128].

Інші вчені, розділяють метафору та катахрезу як окремі стилістичні тропи, вбачаючи різницю між катахрезою та метафорою у тому, що «метафорою називається переніс з названого знову на назване, катахрезою – з названого на те, що не має назви» [6, с. 116-117].

Катахрезу відрізняють від оксиморону [9]. Оксиморон – це «сполучення слів, що позначають логічно несумісні поняття» [9, с. 71], тобто суперечливі поняття, сполучення яких порушує логічний закон протиріччя. Ці поняття виражаються мовними або мовленнєвими антонімами, що об'єднуються у словосполучення, рідше – сполучення супідрядних слів або слова складної будови [там само]. Варто також зазначити, що оксиморон утворюється шляхом зіткнення онтологічних ознак складових понять, що знаходяться у межах одного семантичного поля [5; 1; 8, с. 9]. Катахрезою є «сполучення слів, що виражають поняття, котрі

знаходяться не у відношеннях протиріччя (в логічному сенсі), а у відношеннях онтологічної несумісності» [9, с. 71]. Такі слова не є антонімами, вони виражають поняття, референти котрих не співвідносяться в реальній дійсності, тобто лежать в різних «онтологічних площинах» [там само].

Спільною для оксиморона і катахрези є приналежність до контрастивних стилістичних засобів, в основі яких лежить концептуальний оксиморон, що створюється за допомогою лінгвокогнітивної операції контрастивного мапування [7].

Виклад основного матеріалу. Провідне місце у формуванні словесних образів поезики нонсенсу в сучасних американських віршованих текстах займають контрастивні тропи і фігури, зокрема катахреза. Останню розглядаємо як домінуючий стилістичний засіб поезики нонсенсу в сучасній американській поезії. Подібність катахрези до інших тропів впливає на характер лінгвокогнітивних механізмів, а саме на тип мапування, яке здійснюється у її концептуальній структурі. Базове положення когнітивної лінгвістики про те, що у підґрунті будь-якого тропу та фігури лежить певна концептуальна схема [15], дозволило нам розділити знайдені катахрези на катахрези-метафори, катахрези-парадокси та катахрези синестизійного типу.

Так, аналогічно метафорі катахрези може фокусувати увагу на тих компонентах структури представлення знань, які відповідають умовам подібності [3]. В таких випадках у підґрунті катахрези лежить аналогове поетичне мислення, котре базується на механізмі асоціації. Проте, якщо метафори генетично засновані на асоціаціях «за подібністю», то в катахрезі цей зв'язок формується саме «за подібністю» несумісних, різнорідних сутностей [3, с. 21].

У поетичному тексті катахрези виступає як стилістичний засіб, хоча одночасне вживання катахрези в прямому та переносному значенні теж

можливе. Наприклад, «*Behold the forest pig & sea cow conspiring*» [14], де сполучення *sea cow* – *морська корова* можна розглядати в прямому значенні, як морського травоїдного ссавця, і у переносному, як дивотварину, що живе у лісі. В обох випадках, за допомогою катахрези створюється ефект нонсенсу.

В сучасних американських віршованих текстах катахреза може утворюватися на основі порівняння об'єктів та явищ, що існують лише в уяві автора: «*Could it be that coming our way / is a hayrick made of pine*» [14] або «*And the heart-rounded world that holds us up, sighing, could be our next best friend*» [14]. У наведених рядках катахрези *сосновий сніп* та *сердечно-заокруглений світ* створено шляхом перенесення значення прямої (первинної) номінації, асоціації неподібних сутностей.

Іншими різновидами катахрези окрім катахрез метафоричного походження є катахрези-парадокси, авторські катахрези, котрі не пов'язані ні з метафорою, ні з метонімією, проте мають усі ознаки катахрезних словосполучень. Аналіз фактичного матеріалу показав, що найчастіше в сучасній американській поезії зустрічається саме катахрези парадоксального типу. Ця група є, на нашу думку, найвиразнішою, іноді шокуючою свідомість, оскільки, усі смислові зсуви в катахрезах-парадоксах можуть бути зумовлені не лише контекстом, але й виходити за межі контекстного виправдування. Наприклад: «*One is ebullient, / shaving seconds, / navigating among refills*» [13], де катахреза *shaving seconds* – *голячі секунди* є незвичним авторським баченням та відношенням до часу, втіленим через парадоксальне поєднання несумісних сутностей, що належать до різних онтологічних площин.

Катахрези-парадокси виражають індивідуальне бачення світу, головну роль у їх створенні грають суб'єктивні, образні та емоційні установки автора словесного образу. Асоціативна насиченість елементів катахрезних сполучень, створена психологічна напруженість та віддаленість областей,

до яких належать її компоненти, сприяють у цьому випадку силі образу та емотивності.

Поєднання непоєднуваного сприяє множинності смислопородження в сучасних віршованих текстах, наприклад: «*Behold the ancient elastic community / in the shallows, shaded by the scoliotic woods*» [14]; «*Yellow reflection / swells and dives over a hill of glasscurve*» [14]. Як бачимо, катахрезні сполучення суперечать логіці та знанням людини про навколишній світ, створюючи інтелектуальну перешкоду сприйняття змалюваної дійсності та когнітивний дискомфорт.

Аналіз сучасних віршованих текстів виявив, що катахреза часто утворюється за принципом синестезії. Такий підвид катахрези передбачає поєднання слів у значеннях, що їм не належать з предметно-логічної точки зору, у силу того, що «предмети та явища, які зіставляються, відображуються у свідомості, потрапляючи через абсолютно різні канали сприйняття, об'єднуючись лише на основі спільного враження та оцінки» [12, с. 135]. Синестезія, унікальне явища мультисенсорного сприйняття, є реакцією на зовнішню стимуляцію органів чуття, при якій людина не здатна відрізнити окремі види відчуттів: відчуття, отримане одним органом чуття, породжує відчуття, що відповідає іншому органу чуття, але через цей орган не отримане [10, с. 30; 11, с. 116-117].

Порівнюючи катахрезу-синестезію з іншими тропами синестезійного типу, слід зауважити, що в обох випадках маємо справу з семантичним зближенням лексем, далеких за значенням. Наприклад, як в метафорі так і в катахрезі сполучаються несумісні, але неконтрастні слова, поняття, вирази. Слова втрачають своє основне значення та вживаються у переносному значенні, створюється можливість побудови будь-яких відповідностей. Вибір сполучення образів у катахрезі синестезійного типу найчастіше є невмотивованим. Наприклад, у наступному фрагменті віршованого тексту поєднуються тактильний та зоровий образи: «*I can gather fistfuls of seeing*»

[13] – «Я можу зібрати **пригоршні бачення**». Наші емпіричні знання про характеристики бачення (*seeing*) як прояву зовнішніх відчуттів людини складно пов'язати із відчуттям дотику (*gather fistfuls*), тому між образами виникає парадоксальний зв'язок і художній вислів *fistfuls of seeing* відносимо до утворень нонсенсу.

Висновки і перспективи. Результати лінгвостилістичного аналізу катахрези в американських віршованих текстах постмодернізму дозволяє стверджувати про чільне місце цього образотворчого засобу поезики нонсенсу. Катахреза є поєднанням несумісних, але не контрастних понять, що відносяться до різних онтологічних площин. Катахрези поділяємо на катахрези метафоричного походження, катахрези-парадокси та катахрези синестезійного типу. Аналіз фактичного матеріалу показав, що найчастіше в сучасній американській поезії зустрічаються катахрези парадоксального та синестезійного типів, смислові зсуви в яких можуть бути зумовлені не лише контекстом, але й виходити за межі контекстної доречності.

Вживання катахрези в системі засобів поезики нонсенсу сприяє множинності смислопородження в американській поезії постмодернізму та розкриває креативний потенціал мови у створенні нових та приховуванні усталених смислів в сучасних американських віршованих текстах. Перспективу дослідження вбачаємо у виявленні катахрези в американських прозових текстах та розкритті лінгвокогнітивних механізмів її створення.

Список використаної літератури

1. Белєхова Л. І. Словесний образ в американській поезії : лінгвокогнітивний аспект : [монографія] / Лариса Іванівна Белєхова. – Вид 2-е, доп. і перероб. – М., ООО «Звездапад», 2004. – 376 с.; Bieliekhova L. I. Slovesnyi obraz v amerykanskii poezii : lnhvokohnityvnyi aspekt : [monohrafiia] / Larysa Ivanivna Bieliekhova. – Vyd 2-e, dop. i pererob. – M., ООО «Zvezdopad», 2004. – 376 s.

2. Блэк М. Метафора / М. Блэк // Теория метафоры : пер. с англ., фр., нем. и др. языков. – М. : Прогресс, 1990. – С. 153–172.; Blek M. Metafora / M. Blek // Teoriya metafory : per. s angl., fr., nem. i dr. yazykov. – M. : Progress, 1990. – S. 153–172.

3. Галич О. А. Теория литературы: [підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл.] / О. А. Галич, В. М. Назарець, Є. М. Васильєв — 2. вид., стер. — К. : Либідь, 2005. — 488 с.; Halych O. A. Teoriia literatury: [pidruch. dlia stud. filol. spets. vyshch. navch. zakl.] / O. A. Halych, V. M. Nazarets, Ye. M. Vasyliev — 2. vyd., ster. — K. : Lybid, 2005. — 488 s.

4. Галеев Б. М. Синестезия чудо поэтического мышления / Булат Махмудович Галеев // Науч. Татарстан. – Казань, 1999. – № 3. – С. 19–23.; Galeev B. M. Sinesteziya chudo poeticheskogo myshleniya / Bulat Makhmudovich Galeev // Nauch. Tatarstan. – Kazan, 1999. – № 3. – S. 19–23.

5. Лахманн Р. Демонтаж красноречия: Риторическая традиция и понятие поэтического / Р. Лахманн : пер. с нем. Е. Аккерман и Ф. Полякова. – СПб. : Академический проект, 2001. – 368 с.; Lakhmann R. Demontazh krasnorechiya: Ritoricheskaya traditsiya i ponyatie poeticheskogo / R. Lakhmann : per. s nem. Ye. Akkerman i F. Polyakova. – SPb. : Akademicheskiiy proekt, 2001. – 368 s.

6. Максимович К. А. О тропах, или Об оборотах речи. Трактат Георгия Хировоска в Изборнике Святослава 1073 г. Перевод и комментарии / К. А. Максимович // Историко-культурный аспект лексикологического описания русского языка. – Москва, 1991. – Ч. 1. – С. 112–127.; Maksimovich K. A. O tropakh, ili Ob oborotakh rechi. Traktat Georgiya Khirovoska v Izbornike Svyatoslava 1073 g. Perevod i kommentarii / K. A. Maksimovich // Istoriko-kulturnyy aspekt leksikologicheskogo opisaniya russkogo yazyka. – Moskva, 1991. – Ch. 1. – S. 112–127.

7. Малащук-Вишневіська Н. В. Поетика нонсенсу в американських віршованих текстах модернізму і постмодернізму: стилістичний та

лінгвокогнітивний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04. «Германські мови» / Наталія Володимирівна Малащук-Вишневська. – К., 2014. – 20 с.; Malashchuk-Vyshnevskaya N.V. Poetyka nonsensu v amerykanskykh virshovanykh tekstakh modernizmu i postmodernizmu: stylistychnyi ta linhvokohnityvnyi aspekty: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.04. «Нерманські мову» / Nataliia Volodymyrivna Malashchuk-Vyshnevskaya. – К., 2014. – 20 s.

8. Маріна О. С. Контрастивні тропи й фігури в американській поезії модернізму: лінгвокогнітивний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04. «Германські мови» / Олена Сергіївна Маріна. – К., 2004. – 20 с.; Marina O. S. Kontrastyvni tropy y fihury v amerykanskkii poezii modernizmu: linhvokohnityvnyi aspekt: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.04. «Нерманські мову» / Olena Serhiivna Marina. – К., 2004. – 20 s.

9. Сковородников А. П. О катахрезе / Александр Петрович Сковородников // Русская речь. – 2005. – №3. – С. 68–74; Skovorodnikov A. P. O katakhreze / Aleksandr Petrovich Skovorodnikov // Russkaya rech. – 2005. – №3. – S. 68–74.

10. Степанов Ю. С. Французская стилистика: в сравнении с русской / Ю. С. Степанов. – М. : Высшая школа, 2002. – 359 с.; Stepanov Yu. S. Frantsuzskaya stilistika: v sravnenii s russkoy / Yu. S. Stepanov. – М. : Vysshaya shkola, 2002. – 359 s.

11. Степанян Л. Л. Синестезия и эмоциональность речи / Л. Л. Степанян // Вестник Московского университета. Серия 9, Филология. – 2004. – № 4. С. 115–120; Stepanyan L. L. Sinesteziya i emotsionalnost rechi / L. L. Stepanyan // Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 9, Filologiya. – 2004. – № 4. S. 115–120.

12. Якутина О. Л. Лингвистическая природа и стилистический потенциал катахрезы: на материале французской поэзии XIX-XXI вв.: дис.

... канд. філол. наук : 10.02.05 / Ольга Леонидовна Якутина. – Смоленск. – 171 с; Yakutina O. L. Lingvisticheskaya priroda i stilisticheskii potentsial katakhrezy:na materiale frantsuzskoy poezii XIX-XXI vv.: dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.05 / Olga Leonidovna Yakutina. – Smolensk. – 171 s.

13. Electronic Poetry Review, Issue 3 – Режим доступу: // <http://www.epoetry.org/issues/issue3/poetry.html>

14. Electronic Poetry Review, Issue 7 – Режим доступу: // <http://www.epoetry.org/issuses/issue7/poetry.htm>

15. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : Chicago University Press, 1980. – 242 p.

Стаття надійшла до редакції __. __. 2019

N.V. Malashchuk-Vyshnevskaya

**CATACHRESIS IN THE SYSTEM OF POETICS OF NONSENSE
(ON POSTMODERN AMERICAN POETRY)**

The article explores the stylistic devices and cognitive mechanisms which determine poetics of nonsense in postmodern American poetry. Poetics of nonsense is understood as the unity of means and techniques as well as linguistic and cognitive mechanisms of creating sense in a literary text.

Contrastive stylistic devices predominate in the system of poetics of nonsense. Among them catachresis is viewed as the central stylistic device. Catachresis should not be confused with metaphor or oxymoron though they have much in common. It is established that the similarity of catachresis to other stylistic devices influences the character of linguistic and cognitive mechanisms performed in its conceptual structure. Such mechanisms are different types of mapping, which is regarded by cognitive linguistics as comprehension of one entity in terms of another.

Another basic issue of cognitive linguistics about a certain conceptual scheme which underlies each stylistic device allowed us to distinguish several

types of catachresis. These are catachresis-metaphor, catachresis-paradox and catechrseis of synesthetic type. Catachresis-metaphor is actualized in postmodern poetic texts by means of analogy based on the mechanism of association. However, if metaphor is usually formed according associations by similarity, then in catachresis this relationship is formed precisely by the similarity of incompatible, heterogeneous entities. Catachresis-paradox is a type of catachresis embodied through a paradoxical combination of incompatible entities belonging to different ontological planes. Such catachresis reflects author's unique perception of the world. Catachresis-paradoxes contradict the logic and knowledge of the surrounding world, creating an intellectual obstacle to the perception of the depicted reality and cognitive discomfort. Catachresis of synesthetic type is formed by means of mapping of incompatible but non-contrastive concepts belonging to the realm of sensations. Synesthesia is the phenomenon of multisensory perception, the reaction to external stimulation of senses when a person is not able to distinguish certain types of sensations. So a feeling received by one sense organ gives rise to a feeling that corresponds to another sense organ.

The analysis of postmodern American poetry revealed numerous cases of usage of catachresis-paradoxes and catachresis of synesthetic type. The usage of catachresis in the system of poetics of nonsense contributes to the ambiguity of senses in postmodern poetry and reveals the creative potential of language in forming new and concealing common meanings in contemporary American poetic texts.

Key words: catachresis, metaphor, poetics of nonsense, paradox, oxymoron, synesthesia.